

Tromsø kommune

Kunstplan Minnet etter 22. juli

Kirkeparken Tromsø

Fotograf Håkon Steinmo

INNHOOLD

Opplysninger om prosjektet

Innledning / bakgrunn

Kunstutvalgets sammensetning og arbeidsform

Steder for kunst

Klimatiske forhold og holdbarhet

Visjoner og overordnet målsetting for kunsten i Kirkeparken

Valg av kunst og kunstner

Brukere og publikum

Arkitekturen, parken og historisk kontekst

Eksisterende kunst og monumenter i området

Budsjett

Framdrift

OPPLYSNINGER OM PROSJEKTET:

Prosjektets navn: Minnet etter 22. juli

Byggherre/prosjektansvarlig: Tromsø kommune

Totalbudsjett kunst: 2 millioner kroner

Bevilgningsdato, kunst: 5. april 2022

Prosjektperiode: 2023 – 2025

Kunstutvalg, konsolidert 21.mars 2023

Kunstkonsulent og leder av utvalget:

Lasse Berntzen frem til juni-24

Marit Justine Haugen fra september-24

Byggherrerepresentant: Håkon Waage Gjertsen

Byggherrerepresentant: Tobias Hübscher fra september-24

Kunstfaglig rådgiver / prosjektstøtte: Nina Mathisen

Faglig støtte: Tor-Einar Fagerland, NTNU

Tromsø Arbeiderparti: Olga Goldfain

Høyre: Hans Petter Kvaal

Støttegruppen 22. juli: Brage Larssen-Sollund og Astrid Rotvold Nilsen

AUF: Regine Rørvik og Emma Frantzen

INNLEDNING

Bombeangrepet i Oslo og massedrapene på Utøya 22. juli 2011 er de verste terrorhandlingene i Norge i fredstid. Åtte mennesker ble drept i regjeringskvartalet, mens 69 mennesker mistet livet på AUFs sommerleir på Utøya. De fleste var ungdommer. Mange flere ble skadet og utsatt for livsfare både i regjeringskvartalet og på Utøya. Ødeleggelsene var omfattende, og terroristens handlinger representerte en grusomhet som ikke har sidestykke i norsk historie.

Angrepene var politisk motiverte og utført av en høyreekstrem norsk terrorist. Målene var grunnleggende demokratiske institusjoner, spesielt Arbeiderpartiet, og politisk engasjert ungdom på AUFs sommerleir.

Etter angrepene oppsto det spontane minnesteder og markeringer der folk la ned blomster, bilder og andre gjenstander til minne om ofrene. I 2012 besluttet regjeringen at det skulle etableres offisielle minnesteder i Hole kommune og regjeringskvartalet, for å ære de omkomne, de overlevende, hjelpemansker og frivillige. Et midlertidig minnested ble åpnet i regjeringskvartalet i 2018, mens minstedet ved Utøyakaia i Hole kommune ble ferdigstilt våren 2022. KORO er nå i prosess med juryering av det permanente minnesmerke utenfor regjeringskvartalet.

Flere byer og kommuner i Norge har gjennomgått prosesser med mål å finne egnede formsvar til minne over 22. juli.

I Tromsø ble det i Kommunestyresak 41/21 ble det vedtatt at «Kommunestyret ønsker et eget minnesmerke etter 22. juli for Tromsø, og ber kommunedirektøren forberede en slik sak for kommunestyret».

I privatforslaget videre sto det

«Da ingen fra Tromsø ble drept, ble kommunen ikke tilbudt et minnesmerke etter 22. juli og arrangerte heller ikke minnemarkeringer. Likevel ser vi et stort behov for i år, ti år etter terrorangrepet, å arrangere en minnemarkering i kommunen. Tromsø trenger også å ha en plass å samles og minnes og markere dagen som rammet hele Norge. Derfor ønsker vi å få på plass et eget minnesmerke for Tromsø kommune. Et minnesmerke vil være viktig for de som overlevde, og deres pårørende. I tillegg vil det være essensielt for ivaretagelsen av historien om 22. juli. Synlige minnesmerker skaper bevissthet, hedrer minnet til de drept og berørte og kan videreformidle kunnskap om hva som skjedde den regnfulle fredagen til nye generasjoner. Barnehager og skoleklasser kan bruke minnesmerke som et utgangspunkt for formidling og undervisning til de som var for unge til å forstå, eller som ikke engang var født i 2011.»

Fra Troms var det mange ungdommer som var på Utøya den skjebnesvangre dagen, likeså fra Finnmark. Åtte familier i Nord-Norge mistet sine barn i tragedien, og

minnesmerket skal være en påminnelse om denne mørke delen av vår historie, samt en markering av de tapene som ble påført hele regionen.

KUNSTUTVALGETS SAMMENSETNING OG ARBEIDSFORM

Kunstutvalget består av et tverrfaglig team med medlemmer som bringer bred kompetanse og erfaring fra ulike relevante områder, som kunst, arkitektur, byutvikling, drift, kulturarv, minnesteder, 22. juli, sammen med bred deltagelse av politiske representanter og pårørende. Sammensetningen sikrer en helhetlig tilnærming til prosessen mot et verdig minnested som skal ivareta både estetiske og funksjonelle hensyn i parken.

Arbeidsformen i kunstutvalget preges av samarbeid, grundig vurdering og åpen diskusjon. Utvalget har som mål å sikre bred deltakelse og inkludering i prosessen, og legger stor vekt på å lytte til innspill fra både fagpersoner og berørte parter.

I tillegg til befaringer, møter og diskusjoner, har det vært gjennomført seminarer der relevante interessenter har bidratt med sine perspektiver og forslag. Arbeidsprosessen har vært åpen og gjennomsiktig, og kunstutvalget har tatt imot feedback for å sikre at beslutningene er godt forankret.

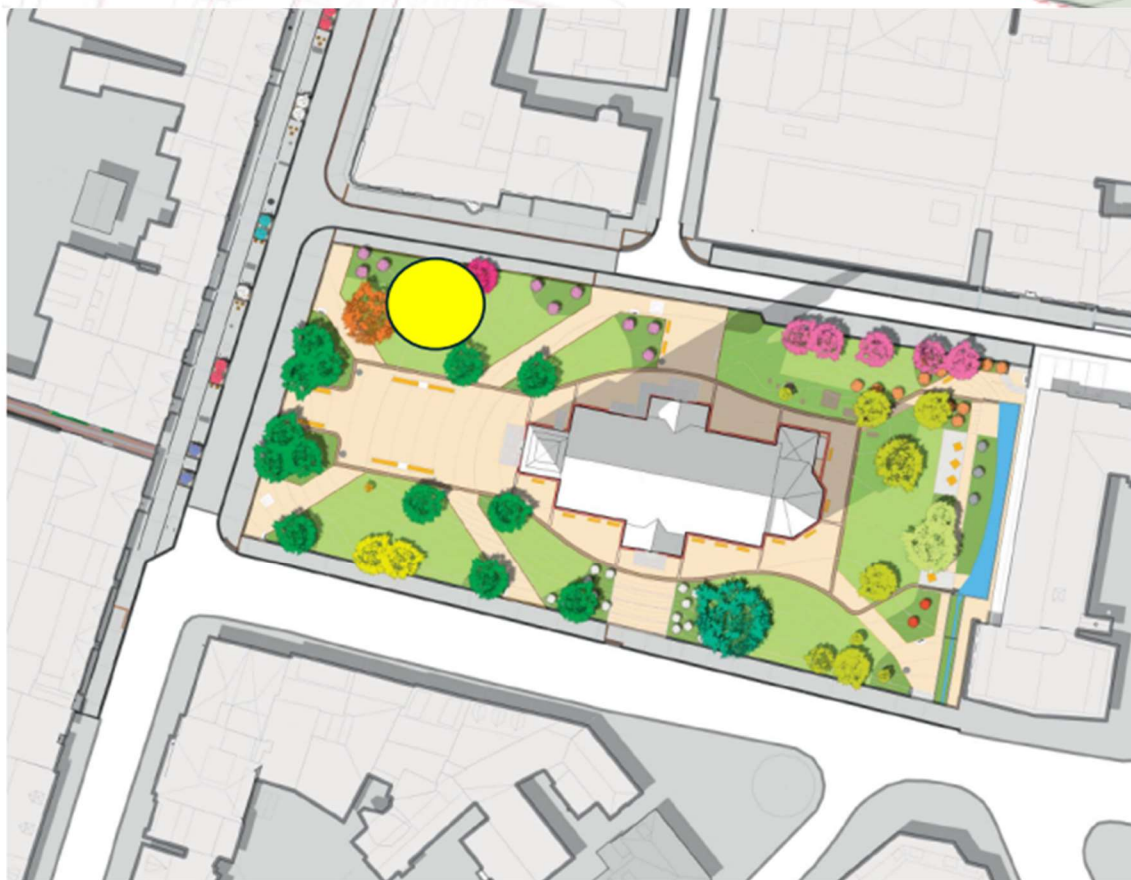
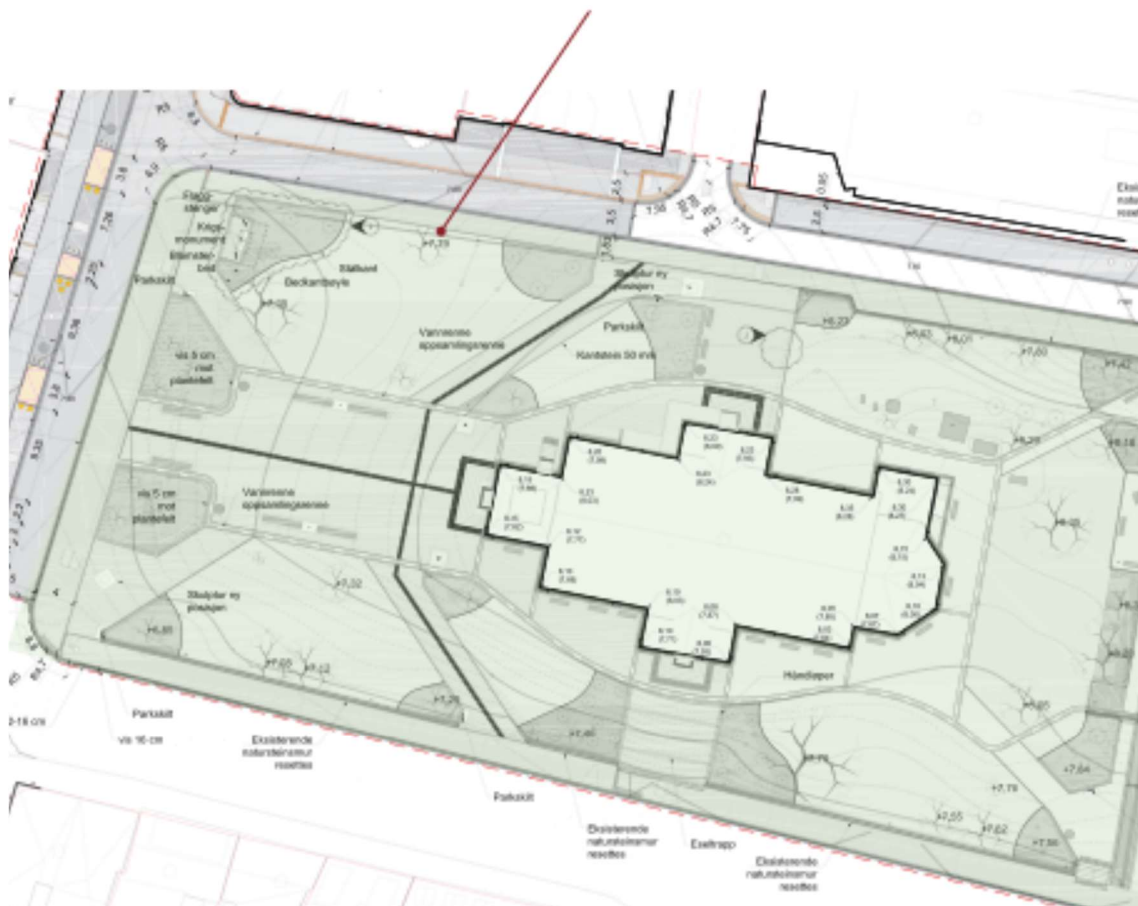
Gjennom hele prosessen vektlegges både kunstnerisk kvalitet, samfunnsrelevans og stedets kontekst for å finne den beste løsningen for minnestedet.

STEDER FOR KUNST

Det har vært gjennomført innledende seminarer og befaringer, blant annet for å finne egnede steder for minnested i Tromsø. Fire byrom har blitt diskutert som aktuelle for videre arbeid: Kirkeparken, Rådhusparken, Steenparken og sydspissen utenfor sentrum.

Egnetheten til de fire stedene har blitt nøye vurdert, og etter en grundig prosess med bred deltakelse ble Kirkeparken valgt som plassering for minnesmerket. Dette området anses som et passende sted for å minnes de som mistet livet, og for å gi både lokale innbyggere og besøkende et verdig rom for ettertanke og refleksjon.

Innenfor Kirkeparken er flere mulige plasseringer for kunstverk vurdert, men kunstutvalget mener det er ett sted som egner seg bedre enn de andre: på gresset i nord, langs fortauet i Bankgata.

Mulig plassering for kunstverket er markert med gult

KLIMATISKE FORHOLD OG HOLDBARHET

Et kunstverk til minne om 22. juli vil stå ute i all slags vær, så det er viktig å tenke på materialvalg som kan tåle Tromsø sitt klima:

- Kaldt og fuktig klima: Tromsø har kalde vintre og relativt mye nedbør, så materiale må være både robuste og værbestandige.
- Frost og snø: Dersom kunstverket har detaljer som er utsatt for frost eller snø, kan det være lurt å sørge for at de er designet for å unngå skade, for eksempel ved å bruke former som ikke lett kan fylles med vann og fryse. Kirkeparken kan ha mye snø og det kan også være en idé å designe et kunstverk som kan ha en dynamisk tilstedeværelse, der snø og is faktisk kan bli en del av opplevelsen.
- Vind og vær: Tromsø kan være vindfull, spesielt i høst- og vintermånedene, og det kan være lurt å tenke på hvordan kunstverket kan stå imot sterke vindkast.
- Mørketid: I vintermånedene vil det være mørkt hele døgnet, og dette kan skape en spesiell stemning rundt kunstverket. Man kan vurdere om kunstverket skal ha elementer som reflekterer lys eller kanskje innpasse belysning i designet.
- Midnattssol: På den andre siden, i sommermånedene, vil det være lys hele døgnet. Hvis kunstverket er et sted der folk kommer til å besøke om natten, kan det være viktig å tenke på hvordan det ser ut under den konstante solen.

VISJONER OG OVERORDNET MÅLSETTING FOR KUNSTEN I KIRKEPARKEN

Å minnes 22. juli handler om å hedre de drepte, overlevende, hjelpemansskaper og de frivillige, men like mye om å hegne om de grunnleggende verdier som åpenhet, demokrati, mangfold og toleranse.

22. juli er nært i tid samtidig finnes det flere minnesteder over hendelsen. Minnstedet i Tromsø vil derfor bli en del av et nasjonalt minnelandskap etter terrorangrepene.

Minnsteder kan ta mange ulike former og uttrykk, likevel tror vi på et minnsted som, gjennom sin utforming, materialvalg og integrering i parken, skaper et inkluderende, mangfoldig og åpent rom. Det bør være et sted som både gir en verdig ramme for stille ettertanke og sorg, men samtidig også håp og fremtidsoptimisme.

Utvalget ønsker et minnsted som samler mennesker, er oppløftende, og oppleves som aktuell over tid. Kunstverket bør uttrykke liv og håp, samtidig som det kan vekke sterke følelser. Utvalget ønsker at kunsten bør fremstå som vesensforskjellig fra andre visuelle elementer i anlegget, så som benker, sykkelparkering, skilting osv. Utvalget ønsker også at kunsten skal være av en slik karakter og omfang at den er tydelig til stede i omgivelsene, men samtidig oppfattes som godt integrert i parkdraget.

Kunsten må utføres i solide materialer som eldes med verdighet. Kunstnere må ta stilling til hvordan, på hvilken måte verket skal oppleves, og ut fra dette vurdere behov for universelt utformet adkomststi og sittemulighet.

Minnestedet bør være både tidløst og samtidig reflektere vår samtid. Vi ønsker et meningsfylt minneste med løsninger av høy kvalitet som kan bli et samlingspunkt. Det skal kunne balansere kontraster som liv og død, være tilgjengelig men samtidig verdig. Unikt, men også universelt, og fange både individets og fellesskapets betydning.

Minnstedets hensyn ift. bærekraft, miljø og drift

Kirkeparken er automatisk fredet området, det legger en del føringer på blant annet terrenginngrep, for eksempel er det ikke lov å grave uten tillatelse av ansvarlig kulturminnemyndighet (lov om kulturminner, kap. II. Automatisk fredete kulturminner). Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) vil måtte gjøre en faglig vurdering av arkeologiske overvåkinger når konkret verksforslag foreligger. Tidligere utgravninger viser at det er stor sannsynlighet for at det valgte området inneholder gravminner.

Det foreligger en rapport fra tidligere arbeid i parken, den ligger som vedlegg til Kunstplanen, og kan anses å være informerende men ikke retningsstyrende.

Videre må minnesmerket hensynta kulturmiljøet, landskapstilpasning, framtidig drift og dagens bruk av området:

- Nærhet til både område med kulturminner, næring, beplantning, gravplasser og opphold
- Terreng: dersom verket foreslår å endre på terrenget må plan og snitt vise hvordan terrenget vil endres og tilpasses sine omgivelser. Hensyn må tas til trærers røtter.
- Naturbaserte løsninger; ta utgangspunkt i eksisterende landskapskvaliteter, som landskapsrommet, trær, lys, luft, og naturmangfold i området. Tekniske installasjoner bør unngås hvis mulig.
- Trær og trærers røtter: kommunen vil utarbeide en tiltaksplan for trær, basert på kunstners forslag
- Materialer ift. drift: Minnesmerket må aldres med skjønnhet og verdiget ift. materialvalg
- Holdbarhet ift. slitasje: hvordan opparbeide området nærmest verket?
- Verket skal ikke komme i konflikt med kommunens normer
- og regler i uterom. Les mer her: [Kommunale normer for veg, grøntanlegg, belysning, vann og avløp | Tromsø kommune](#)
- Verket skal ta høyde for store mengder snø.

VALG AV KUNST OG KUNSTNER

Valget av kunstverk og kunstner til minnesteedet er en avgjørende del av prosessen, da kunstverket skal bære et sterkt symbolsk uttrykk og gi rom for både individuell og kollektiv refleksjon.

Kunstutvalget har valgt en løsning med åpen, nasjonal prekvalifisering fordi det gir flere fordeler i prosessen med å finne det beste kunstverket og den mest egnede kunstneren. Denne tilnærmingen sikrer at utvalget får tilgang til et bredt spekter av kunstneriske uttrykk og ideer, og åpner opp for at både etablerte og nye kunstnere kan delta, uavhengig av geografisk tilhørighet.

En åpen prekvalifisering gir rom for mangfold og fornyelse, og muliggjør at forskjellige perspektiver og tilnærminger blir vurdert. Det gir også en demokratisk prosess der alle kunstnere som oppfyller de nødvendige kriteriene får muligheten til å presentere sitt arbeid, og øker sjansen for å finne kunstnere som både har høy kvalitet og et sterkt formuttrykk.

Videre bidrar åpen prekvalifisering til transparens i beslutningsprosessen, da det er klare kriterier for deltakelse og en rettfærdig vurdering av alle innsendte forslag.

Gjennom en åpen prekvalifisering sikres også en prosess som kan tiltrekke seg innovative og relevante kunstnere som kan bidra med unike og tankevekkende løsninger for minnesteedet.

Prekvalifiseringen vil resultere i at 3-5 kunstnere blir valgt ut til å konkurrere om å levere løsningsforslag for minnesteedet i parken. Utvalget reserverer seg retten til å invitere kunstnere som ikke har søkt med i prekvalifiseringen.

Kunstneren som velges, bør ha erfaring med å jobbe i offentlige rom og ha evnen til å skape et verk som både kan tåle tidens tann og resonere med samtidens verdier. Kunstneren bør også ha en forståelse for det lokale miljøet, konteksten og de spesifikke behovene som følger med et minnesteed.

BRUKERE OG PUBLIKUM

Et minnested vil tiltrekke seg et bredt spekter av brukere og publikum, inkludert lokalbefolkningen, pårørende, skoleklasser, turister og andre besøkende. For de nærmeste berørte, som de pårørende, vil minnestedet være en plass for sorg og ettertanke, et sted hvor de kan hedre og minnes sine kjære. For lokalsamfunnet kan det fungere som et samlingspunkt for felles refleksjon og erindring, samt som et rom for å bearbeide og dele historien. Det er også ønskelig at dette blir et samlende sted, spesielt for innbyggere i Nord-Norge. Det legges også vekt på ungdom som hovedmålgruppe, da det var ungdom som ble angrepet, og de anses som den viktigste gruppen å rette fokuset mot.

Turister og besøkende fra andre steder kan også ha et sterkere ønske om å lære om det historiske og kulturelle bakteppet som minnestedet representerer. For dem vil det være et sted for læring og opplevelse, og muligens en påminnelse om viktigheten av felles verdier som fellesskap, menneskelighet og håp.

Minnestedet skal derfor være tilgjengelig og åpent for alle, samtidig som det ivaretar en respektfull og verdig atmosfære. Det skal kunne tilby et rom for både individuell refleksjon og kollektiv sorg, men også bidra til et langsiktig perspektiv som inspirerer til fremtidsoptimisme og forståelse på tvers av generasjoner.

Bildet er tatt fra en markering av 22. juli hvor blomster er plassert ved hjertetreet

ARKITEKTUREN, PARKEN OG HISTORISK KONTEKST

Fra kirkegård til park

Kirkeparken i Tromsø har en historie som går helt tilbake til middelalderen.

Håkon Håkonsen bygde Mariakirken her i 1250, kirka fikk status som valfartkirke kalt «Sankta- Maria-kirka like ved hedningene». Denne kirka var mest sannsynlig en stavkirke. Byen var avgrenset med Skansen (festningen) i nord og kirka i sør.

Kirkeparken var gravplass fra middelalderen og fram til første halvdel av 1800-tallet.

I 1861 sto Tromsø Domkirke ferdig, tegnet av arkitekt Grosch, og kirkegården omformet til en beplantet plass, den første offisielle parken i byen.

Fra 2015-18 ble Kirkeparken og tilhørende gater fornyet til vår tids bruk. Kirkeparkens renovering markerer samtidig 100-års jubileet til Tromsø parkvesen, som ble opprettet i 1918.

Postkort av Tromsø Domkirke, ca. 1920.

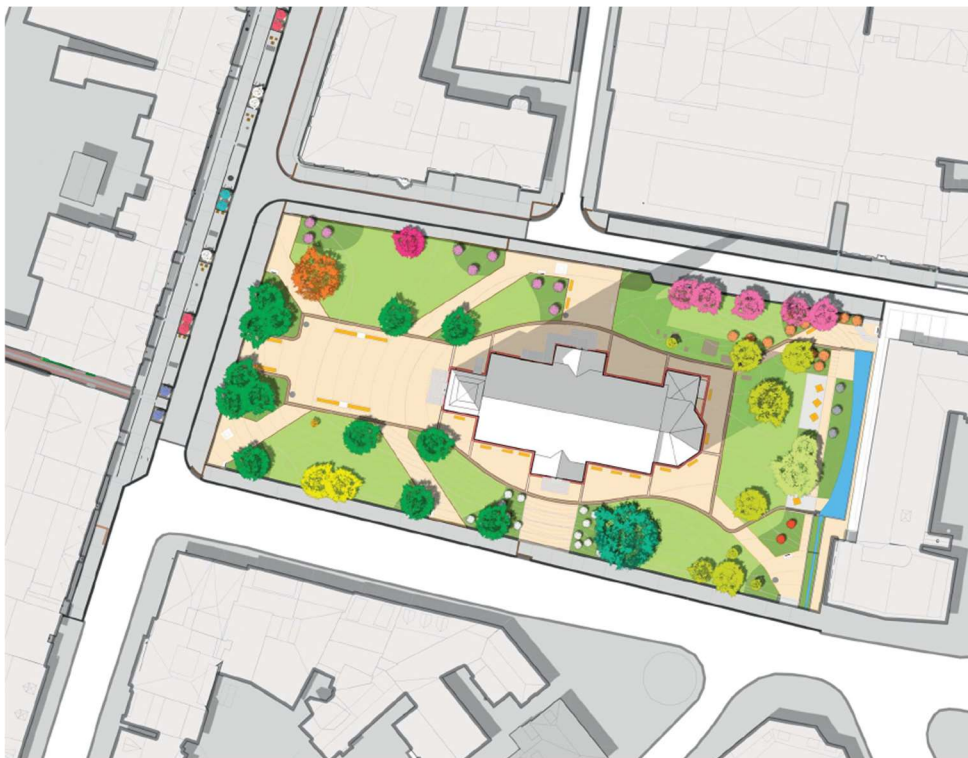
Domkirkeplassen

Kirkeparken framstår fra sommeren 2018 som en blomstrende oase om sommeren og en funkende lyspark om vinteren. Domkirken har fått en litt bredere og litt større Domkirkeplass. Nye trapper og rampe i granitt fra Iddefjord introduserer kvalitet og komfort. Stiene i Kirkeparken er utvidet til promenader med avfarget drensasfalt. Åpne vannrenner bringer regnvannet fra tak og harde flater til Kirkekanalen langs

det gamle Telegrafbygget. Hengende benker, som kokonger, skaper aktivitet langs de beplantede breddene.

Utsnitt av kommunedelplan for Tromsø sentrum, ID 0225, 2008.

Plan av den nye parken fra 2018. Dronninga Landskap

Edelløvtrær på 70° nord

Til 100-års jubileet ble store alaskapopler og graner felt for å gi mer plass til de verdifulle edelløvtrærne, som trives her på nesten 70°. Almer fra andre steder i parken er flyttet for å lage en almelund rundt Domkirkeplassen. Almene vokser bare 15 cm i

året, så det tar 100 år å bli 15 m. En platanlønn er frigjort fra tunge popler mot Kirkegata. To asker står fint ved Kirkekanalen. To gullregner vokser fint mot Kirkegata. Nye lunder av ulike sorter av ungarsk syrin er plantet mot Adolf Thomsens gate, mens mot sør står en mektig balsampoppel.

Blomstrende oase

Plenhjørnene er erstattet av nesten 7.000 bunndekkende stauder, som blomstrer fra juni til oktober. Staudene i Nord-Norge får ekstra fin blomsterfarge på grunn av det kjølige klimaet. Til 100-års jubileet ble det plantet 20.000 hvitblomstrende blomsterløk.

v

EKSISTERENDE KUNST OG MONUMENTER I OMRÅDET

I Kirkeparken i Tromsø finnes flere skulpturer, som bidrar til parkens historiske og kulturelle verdi.

1. Musikeren Adolf Thomsen i Tromsø: Byste av den norske komponisten og musikeren Adolf Thomsen i Tromsø, Norge. Bysten av den norske komponisten og musikeren Adolf Thomsen (1852–1903). Den er laget av Trygve Thorsen i 1946.

Musikeren Adolf Thomsen i Tromsø

2. Skulpturen «Mor og barn» er også en viktig del av Kirkeparken i Tromsø. Den ble laget av den norske kunstneren Ørnulf Bast og satt i Kirkeparken i 1961. Skulpturen er i bronse, og viser en kvinne og en baby. Den ble gitt i gave til byen fra Tromsø Sparebank i anledning bankens 125-års jubileum og er et vakkert uttrykk for kjærlighet, omsorg og familiens bånd. «Mor og barn» er et populært og rørende punkt for både lokalbefolkningen og besøkende.

Skulpturen «Mor og barn»

3. Kokonger / Cocoons 2018 Haugen Zohar Arkitekter. Kokonger er en sitteskulptur (ut av opprinnelige tre planlagte) som innbyr til opphold i Kirkeparkens østlige del ved vannbassenget.

4. Det er synlige gravminner i Kirkeparken. Disse er fra begynnelsen av 1800-tallet, og kan ikke flyttes. De bør i stedet sikres, og kanskje restaureres. I tillegg er det skulpturer og monumenter både i kirkeparken og i Roald Amundsens park, som er av de viktigste i Tromsø, både historisk og kunstnerisk. Det må utvises stort hensyn rundt disse.

5. Minnesmerket «Krigens ofre i Tromsø 1940-45» av kunstner Einar Berg ble gitt i gave fra Tromsø forsvarsforening. I forbindelse med renovering av Kirkeparken ble minnesmerket flyttet, og da måtte det graves og fjernes masse for fundamentet til monumentet. Tiltaket var i konflikt med Tromsø gamle kirkested kulturminne id-132051 som er automatisk fredet i samsvar med Lov om kulturminner. I 2019 søkte Tromsø kommune Riksantikvaren om dispensasjon fra kulturminneloven for graving i forbindelse med flyttinga.

Minnestøtte i Kirkeparken, Tromsø kommune

BUDSJETT

KUNSTBUDSJETT FOR MINNESTED 22. juli

Oppdragsgiver: Tromsø kommune

Totalt budsjett						kr	2 000 000,00
Del	Beskrivelse av arbeider	Enhet	Mengde	Enhetspris	Sum	Delsum	
1	Rådgivende fag					kr	390 000,00
	Kunstfaglig konsulent : Jmf kontrakt	rs	1		kr 300 000,00		
	mva	rs	1	kr 0,25	kr 75 000,00		
	3 reiser til Tromsø		3		kr 15 000,00		
2	Andre utgifter					kr	70 000,00
	Skilling og andre formidlingslilak	rs	1	kr 20 000,00	kr 20 000,00		
	Diverse/uforutsett	rs	1	kr 50 000,00	kr 50 000,00		
3	Konkurranshonorarer x 5 kunstnere					kr	170 000,00
	Konkurranshonorar	stk.	5	kr 30 000,00	kr 150 000,00		
	Reiser	rs	1	kr 20 000,00	kr 20 000,00		
4	Kunstavgift					kr	68 500,00
	Kunstavgift - 5% av kontraktsummen til kunster	%	5%	kr 1 370 000,00	kr 68 500,00		
					kr -		
5	Kunstabudsjett					kr	1 301 500,00
	Kunstabudsjett		1,00	kr 1 301 500,00	kr 1 301 500,00		
Totalt budsjett						kr	2 000 000,00

TENTATIV FRAMDRIFTSPLAN 2025

Januar: Kunstplanen skrives og vedtas

Februar: åpen prekvalifisering

Mars: Oppstart konkurranse om kunstverk

Mai: Kåring av vinner og kontrakt med kunster

Juni - desember: Produksjon av kunstverket

2026: Montering og overlevering av kunstverket

Dato vil bli avtalt etter at verk er valgt